

Розділ 4. ПОСТАТЬ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА В ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Василь Іванович Сімович (псевдонім – Василь Верниволя; криптоніми: В. С., В. В., Вв та ін.) – «небуденна постать у нашому національному житті»¹, яскрава й помітна на українському науковому та культурно-просвітницькому видноколі першої половини ХХ ст. Відомий славіст Юрій Шевельов назвав його «визначним громадянином» і «великим ученим», бо «незліченно багато Він дав українській науці»². Уявити нашу національну гуманітаристику цього періоду без його доробку неможливо – він надто значущий і вагомий як за обсягами доробку, так і за своєю науковою та громадянською вартістю.

Василь Сімович був дійсним членом НТШ (із 1923 р.), професором (із 1923 р.) та ректором (1926–1930) Українського високого педагогічного інституту у Празі, професором, завідувачем кафедри української мови та деканом філологічного факультету Львівського університету (1939–1941), людиною, що належала до духовно-інтелектуальної еліти України початку ХХ ст.

В українській науці маємо кілька студій про філологічні праці В. Сімовича, про його життя і творчість зокрема. Вони належать переважно перу діаспорних учених: Юрія Шереха, Пантелеймона Коваліва, Святослава Гординського, Володимира Дорошенка. Лише у 1993 р. вийшла ґрунтовна монографія вчених Львівського університету Зеновія Терлака та Марії Білоус «Василь Сімович: Життєписно-бібліографічний нарис», у якій автори, крім біографічних відомостей, справедливо поцінували його мовознавчу та літературознавчу спадщину. Спробую окреслити роль і місце В. Сімовича в духовно-інтелектуальному просторі України початку ХХ ст.

Василь Сімович належав до покоління, якому судилося прийти в життя за два десятиліття до зламу ХІХ і ХХ віків. Його ровесники – Степан Васильченко, Володимир Винниченко, Петро Карманський, Олександр Олесь, Василь Пачовський, Архип Тесленко, Гнат Хоткевич. На якихось кілька років старшими були Микола Вороний, Агатагел Кримський, Богдан Лепкий, Лесь Мартович, Василь Стефаник, Леся Українка, Марко Черемшина. Ця, без перебільшення, могутня за своїм творчим потенціалом і відважна за своїм громадянським чином генерація здобула собі ймення «Молодої України» (за влучним висловом Івана Франка). Вона формувалася під духовним патронатом «українського Мойсея», свого незаперченого авторитету й провідника-вчителя і в громадському житті, і в політичних змаганнях, і в художній творчості, і в науці.

¹ Білоус М., Терлак З. Василь Сімович. Життєписно-бібліографічний нарис. Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 1995. С. 3.

² Шевельов Ю. Незаступна втрага. *Сімович В. Праці у двох томах*. Чернівці: Книги–ХХІ, 2005. Т. 1: Мовознавство. С. 430.

За слушним твердженням Людмили Ткач, В. Сімович «став одним із найяскравіших представників свого покоління – покоління української студентської молоді початку XX ст., що мріяла про соборну Українську Державу, вчилася і входила в життя під знаком Шевченкового “Кобзаря” і Франкового “Мойсея”, що будили любов до народу, замученого і розбитого [курсив мій – О. Ш.], і тривожили душу його *будуцим*, давали вічну *страсть правді служити, а неправду палити...*» [курсив мій – О. Ш.]³. Керуючись франківським категоричним імперативом: «Працювати, працювати, працювати...», представники цієї генерації, попри складнощі й труднощі власної долі, трагічні суперечності «переступного віку» (Ростислав Чопик) і подальші соціально-історичні потрясіння XX ст., зробили вагомий внесок до скарбниці національної культури та суттєво вплинули на шляхи її подальшого розвитку.

Справді, В. Сімович – один із речників генерації «Молодої України». І цей суто біографічний чинник, певно, не варто випускати з поля уваги, мовлячи про нього, як про особистість і діяча. Адже В. Сімович був знайомий і підтримував творчі, а часто й дружні стосунки з такими світочами національної культури, як Іван Франко, Ольга Кобилянська, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Микола Лисенко, Марко Черемшина, Василь Стефаник, Осип Маковей, Борис Грінченко, Василь Щурат, Агатангел Кримський та багато інших відомих письменників, науковців, громадських діячів. Інтенсивне спілкування впродовж багатьох літ із видатними сучасниками – побратимами по науковому і громадянському подвижництву, а також зі студентством, земляками, друзями, збагачувало духовний світ ученого, сприяло його інтелектуальному зростанню, визначило життєво-практичну спрямованість його діяльності на народні потреби.

Уродженець учительської сім'ї з Тернопілля (с. Гадинківці Гусятинського повіту), випускник Станіславської класичної гімназії (1891–1899), він приходить на філософський факультет Чернівецького університету в передостанній рік XIX ст. уже сформованою особистістю з чіткими моральними переконаннями та нестримною жагою до пізнання і громадянського чину. За п'ять студентських років (1899–1903) один із найталановитіших і найретельніших учнів і послідовників видатного педагога, глибокого лінгвіста та літературознавця, професора української мови й літератури «Буковинської Сорбонни» Степана Смаль-Стоцького виростає у зрілого, творчо самодостатнього вченого-філолога та культурно-просвітницького діяча, життєвою метою якого стала «безнастанна боротьба за заснування українського народу в цій країні»⁴ чи не в усіх її спрямуваннях.

А спрямувань тих справді було багато – діапазон дослідницьких інтересів і сфер практичного застосування творчих сил В. Сімовича вражає: мовознавство, літературознавство, джерелознавство, текстологія, бібліографія, культурологія, історія, краєзнавство, мистецтвознавство (зокрема театро- й музикознавство), фольклористика, етнографія, педагогіка й освіта, популяризація наукових знань та української культури, видавнича справа, редагування і переклад. Відтак

³ Ткач Л. «Не можна допускати того, щоб ставали забутими незабутні». *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*: зб. наук. праць. 2008. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Б. І. Бунчук. С. 9.

⁴ Сімович В. *Праці у двох томах*. Чернівці: Книги–XXI, 2005. Т. 2: Літературознавство. Культура. С. 623.

перед нами постає багатогранний, всеохопний у своїх пориваннях, бажаннях і творчих замірах талант українського культуртрегера, за своїм універсалізмом та креативністю близький до типу «франківської» людини, «цілого чоловіка».

У структурі діяльності й творчого обдарування В. Сімовича провідне місце посідала філологія – наука, яка для європейських мислителів Ренесансу була синонімом гуманітарного знання взагалі. Натхненний святою синівською любов'ю до слова-логу і, закономірно, найперше слова рідного, українського, він ціле своє життя присвятив вірному служінню йому. У колі його дослідницьких зацікавлень були насамперед українська мова й література, об'єднані в межах універсальної категорії словесності.

Василь Сімович належить до того первісно єдиного, а тепер досить рідкісного, сказати б, ренесансно-гуманістичного типу гуманітаріїв-універсалістів – філологів, що поєднують у своїй творчій особистості таланти лінгвіста та літературознавця, вченого-дослідника та педагога-популяризатора. Хоча здебільшого його кваліфікують як мовознавця, та й сам він надавав пріоритетного значення саме цьому напрямку наукової праці, усе ж не менш плідною кількісно та вартісною якісно є його велегранна літературознавча праця. Подібно до свого вчителя С. Смаль-Стоцького, В. Сімович, залишаючись насамперед високоавторитетним лінгвістом, ненастанно осмислював шляхи історичного розвитку та сучасний стан рідного письменства й утверджував своєю науковою та просвітницькою працею первісну єдність філології. І при цьому його глибокі лінгвістичні знання допомагали йому в осягненні секретів художнього слова. Така, сказати б, загальнофілологічна компетенція була притаманна, до прикладу, Олександрові Потебні, Омелянові Огоновському, Агатангелу Кримському, Юрію Шевельову (Шерехові), які також нерідко трактували себе насамперед як мовознавці.

«На Україні довше, ніж на Зах[оді], тривала гуманістична єдність Ф[ілології] та її зв'язок з історією, – слушно зауважував Богдан Струмінський, автор статті “Філологія” в 9-му томі “Енциклопедії українознавства”. – Ті самі люди часто працювали в різних ділянках Ф[ілології] та історії (напр., Олександр Потебня, Омелян Огоновський, Павло Житецький, Володимир Перетц, Михайло Грушевський, Агатангел Кримський, Іларіон Свенціцький, Михайло Возняк). Цю традицію продовжували на еміграції Дмитро Чижевський, Юрій Шевельов, Омелян Пріцак та ін.»⁵. Маємо всі підстави додати до цього поважного переліку й ім'я науковця.

Зважаючи на те, що постать В. Сімовича в духовно-інтелектуальному просторі України початку ХХ ст. займала доволі вагоме місце, варто сказати, що осмислення його творчого доробку розпочалося ще за життя вченого – з рецензій на його друковані праці, а згодом продовжилося у некрологах та мемуарних матеріалах авторства його колег та учнів (Святослава Гординського, Марії Деркач, Володимира Дорошенка, Ольги Косач-Кривинюк, Мирона Кордуби, Івана Німчука, Ярослава Рудницького, Іларіона Свенціцького, Юрія Шевельова та ін.⁶), проте справді наукового, аналітичного спрямування набуло лише в

⁵ Б. Струмінський]. Філологія. *Енциклопедія українознавства. Словникова частина*. Перевидання в Україні / гол. ред. В. Кубійович. Львів: НТШ, 2000. Т. 9: Тимофєєв–Хмельницький. С. 3508–3509.

⁶ Див.: Матеріали до бібліографії В. Сімовича. Білоус М., Терлак З. *Василь Сімович (1880–1944): Життєписно-бібліографічний нарис*. Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 1995. С. 173–174.

1980-х роках, коли з'явилися вагомні републікації праць видатного філолога (йдеться передусім про двотомник «Українське мовознавство» в упорядкуванні Юрія Шевельова⁷ та «Граматику української мови...» в передруку Олекси Горбача⁸), а відтак було здійснено перші спроби об'єктивної оцінки та узагальнення його ідей і концепцій – щоправда, поза межами «материкової» України.

Вагому роль в осягненні багатогранної творчої особистості вченого, крім зазначених праць, відіграли також наукові конференції, насамперед Регіональна наукова конференція «Розвиток мовознавства в Західній Україні в 20–30-их роках ХХ ст.», присвячена пам'яті Василя Сімовича (Львів, 28–29 січня 1992 р.), та Міжнародна наукова конференція «Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин» до 125-річчя від дня народження видатного українського філолога, культурного і громадського діяча (Чернівці, 10–12 березня 2005 р.). Симптоматична вже сама зміна статусу цих конференцій з регіонального на міжнародний, що відповідає масштабам зростання наукового інтересу до спадщини вченого, кількісним виявом чого є збільшення числа та розширення «географії» учасників, а якісним – поглиблення системних, концептуально-аналітичних підходів до досліджуваних проблем. За матеріалами обох цих поважних наукових форумів вийшли цінні збірники – «Тези доповідей» (Львів, 1992) та спеціальний випуск «Наукового вісника Чернівецького університету» (Випуск 312–313; Чернівці, 2008). Однак літературознавчій проблематиці в їхній структурі теж присвячено значно менше уваги, ніж мовознавчій.

Із нагоди 125-літнього ювілею вченого в Тернополі 2005 р. було видано й невеликий збірник вибраних статей В. Сімовича (переважно на лінгвістичну тематику) в упорядкуванні Наталії Ткачової⁹.

Основна частина наукового доробку В. Сімовича завдяки зусиллям творчого колективу учених Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (керівник проєкту – Людмила Ткач) зібрана в ювілейному виданні його праць у двох томах (Чернівці: Книги–ХХІ, 2005). Це видання досить повно та різнобічно репрезентує творчу діяльність В. Сімовича як критика, вченого та публіциста. Достатньо сказати, що до нього увійшло понад 200 його друкованих праць (за підрахунками бібліографів, весь його доробок становить близько 500 праць¹⁰).

На жаль, з об'єктивних причин (очевидно, насамперед через видавничий ліміт на обсяг двотомника та, можливо, важкодоступність деяких матеріалів для

⁷ Сімович В. Українське мовознавство: розвідки і статті: у 2 кн. / упоряд. й вст. ст. Ю. Шевельова. Ottawa: The University of Ottawa Press, 1981, Кн. 1; Кн. 2. 1984.

⁸ Сімович В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. 2-ге вид. з одніями й додатками / фотопередрук з післясл. О. Горбача. Київ; Ляйпціг, 1921. Мюнхен, 1986. 584 + XII с.

⁹ Сімович В. Вибрані статті / упоряд. та прим. Н. Ткачової. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

¹⁰ Див.: Василь Сімович (9 березня 1880 – 13 березня 1944). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*: зб. наук. праць. 2008. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Б. І. Бунчук. С. 3; Загородна А. Бібліографічний покажчик праць В. Сімовича. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*: зб. наук. праць. 2008. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Б. І. Бунчук. С. 401–402.

упорядників) до цього видання не ввійшла певна частина важливих праць ученого, зокрема «Українська література. Погляд на її історичний розвиток» (Львів, 1934), «Юрій Федькович. Життя і діяльність» (Львів, 1934) та передусім капітальна «Граматика української мови» (Київ–Ляйпціг, [б. р.]), яка, без сумніву, заслуговує окремого перевидання (з цієї праці в двотомнику передруковано лише вступні розділи). Здебільшого покликаючись на ювілейний двотомник В. Сімовича як на найповніше та найавторитетніше на сьогодні зібрання його праць, тексти, що залишилися за його «бортом», розглядаю як першодруки чи останні прижиттєві видання.

Тому можу стверджувати, що на сьогодні в українській гуманітаристиці формується особня ділянка наукового «сімовичезнавства» (насамперед завдяки студіям Юрія Шевельова, Олекси Горбача, Федора Погребенника, Марії Білоус, Зеновія Терлака, Михайла Гнатюка, Людмили Ткач, Оксани Івасюк, Бориса Бунчука, Богдана Мельничука та деяких інших учених) – системного дослідження життя і творчості В. Сімовича, що має кілька основних наукових напрямів: біографічний; бібліографічний; архівознавчий; мовознавчий; літературознавчий; культурологічний; краєзнавчий; перекладознавчий; редакційно-видавничий; освітньо-педагогічний.

В осмисленні творчого феномена В. Сімовича можна виділити такі головні етапи розвитку гуманітарної думки:

1) прижиттєвий (1915–1944) – здебільшого *журналістсько-публіцистичний*: від перших згадок у пресі (1915–1916) – до ширшого медіарезонансу (рецензій, рефератів лекцій, інтерв'ю, поетичних присвят, друкованих у періодичних виданнях, тощо);

2) посмертний (з 1944 р. до наших днів) – *мемуарно-науковий*: від перших некрологів (1944) і спогадів про вченого – до збирання та перевидання його праць та наукового синтезу.

У межах другого, власне наукового етапу можна виокремити два періоди: спорадичні звернення до постаті В. Сімовича, здебільшого в матеріалах у жанрах некрологів, силуеток, мемуарів, коротких біографічних довідок, енциклопедичних статей (1944–1980); системна наукова праця з упорядкування та видання творчої спадщини і концептуального осмислення ролі й значення доробку й постаті В. Сімовича в культурно-історичному житті України (насамперед Західної, зокрема Галичини й Буковини) першої половини ХХ ст. (1981 р. – до сьогодні).

Останній період зі зрозумілих причин історико-політичного характеру розпадається на дві фази: до проголошення державного суверенітету України (1981–1991), коли наукові студії над творчістю В. Сімовича здійснювалися переважно в українській діаспорі; доба незалежності України (з 1991 р.) – пора заслуженого й довгоочікуваного повернення імені й доробку вченого на Батьківщину, в «материкову» Україну.

Крім того, варто зазначити, що в сенсі науково-методологічних пріоритетів (основних завдань) «сімовичезнавство» розвивається в межах трьох головних дослідницьких парадигм: *біобібліографічної* (найактивніше розроблялася на початку 1990-х років, хоча актуальна й до сьогодні, оскільки досі не маємо

вичерпного життєпису та повної бібліографії праць ученого); *науково-економічної* (пік розвитку припадає на середину 2000-х років, коли з'явилися ювілейний двотомник та окреме видання франкознавчих студій В. Сімовича, однак і далі існує потреба видання повного академічного зібрання його праць, охопно з епістолярієм та особистими документами); *концептуально-аналітичної* (із другої половини 2000-х років): поліметодологічне комплексне вивчення основних наукових ідей та концепцій видатного лінгвіста, літературознавця, культуролога, редактора, перекладача.

Так, дослідження життя і творчості В. Сімовича як духовно-інтелектуального маркера ХХ ст. закономірно, хоч і з певним хронологічним запізненням, розвивається за індуктивною логікою: від біографічної й бібліографічної конкретики до ширших теоретичних та історичних узагальнень, від формування емпіричної (джерельної) бази до її наукового аналізу й синтезу.

Заразом досить цікавою є періодизація життєвого й творчого шляху В. Сімовича, що заснована на об'єктивних (часопросторових) принципах (залежно від основного місця провадження життєдіяльності): *тернопільсько-станіславський період* (1880–1899 рр. – від народження в с. Гадинківцях на Тернопільщині до закінчення класичної гімназії в Станіславі, нині м. Івано-Франківськ); *чернівецький період* (1899–1914 рр. – навчання у Чернівецькому університеті та педагогічна праця в Чернівецькій учительській семінарії); *австрійсько-німецький період* (1914–1923 рр. – час участі у просвітницькій діяльності «Союзу визволення України» в таборах українських полонених на території Австрії та Німеччини та згодом, з 1919 р., редакційно-видавничої праці в «Українській накладні» в Берліні); *празький період* (1923–1933 рр. – професор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова); *львівський період* (1933–1944 рр. – праця в товаристві «Просвіта», Науковому товаристві ім. Шевченка та Львівському університеті.

Варто зазначити, що на аналогічних принципах буде свою періодизацію літературознавчої діяльності науковиця Оксана Івасюк, «не пов'язуючи її ані з суспільно-політичними подіями, ані з діяльністю як мовознавця, лише визначаючи В. Сімовича як полеміста, інтерпретатора та популяризатора»¹¹.

Як підсумок, вважаю за потрібне наголосити, що, попри закономірну світоглядно-творчу еволюцію В. Сімовича від юності до наукової та світоглядної зрілості, основні засади його багатогранної літературно-естетичної діяльності з плином часом не стільки змінювалися, скільки увиразнювалися, чіткішали, глибшали. В. Сімович, на мою думку, належав до типу людей «однієї ідеї» – у тому сенсі, який вкладав І. Франко в образ Мойсея: «Все, що мав у життю, він віддав/ Для одної ідеї,/ І горів, і яснів, і страждав,/ І трудився для неї». Не помилюся, якщо стверджу, що це була *національна ідея*.

Ольга Шелюх

¹¹ Івасюк О. Літературознавчі праці Василя Сімовича на тлі доби. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*: зб. наук. праць. 2008. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Б. І. Бунчук. С. 36.